

לב המועדים

מתוך סידרת הספרים לב

גליון 7

הלכות והליכות ד' פרשיות חלק א

עלון חודשי

דווקא ולא סגני במה שיקבע בליבו (מגילה יח. משנ"ב תרפ"ב ס"ק יד).

ובפרשת פרה נחלקו האם היא מדאורייתא או מדרבנן.

השל"ה (ריש מגילה דף רסו) האריך שפרשת פרה אינה מדאורייתא, וכן כתב הב"ח (תרפ"א) וכן משמע בתשובות מהרי"ל (סימן קפב) שלא הזכיר מדאורייתא אלא פרשת זכור, וכן משמע מתוס' שנ"ץ שכתב דהוי מדרבנן שכתב "דאין שום קריאה מדאורייתא רק פרשת זכור", וכן כתב הרא"ם (סימן ב') שפרשת פרה מדרבנן לפי שאין טעם בקריאה מדאורייתא וגם מי יודע היכן רמיזה (הובא במג"א תרפ"א א), ומיהו בשו"ע קמו (ס"ב) ובא"ר שם קיים שיטה זו שפרשת פרה מדאורייתא, וכן הביא בתרומת הדשן (סימן קט) בשם התוס' בר"ה (יג.).

ולכן לכתחילה יש לשמוע גם פרשה זו עם כל הדקדוקים.

עמידה בשעת הקריאה

יש הנוהגים לעמוד בקריאת ד' פרשיות מפני התעוררות וחשיבות המצווה המתקיימת פעם בשנה, והוא כעין מה שנהגו לעמוד בקריאת שירת הים, ובפרשת עשרת הדברות (ספר עדות ביהוסף מנהגי שבתות ד' פרשיות סעיף ד).

אמירת שנים מקרא

יש שכתבו שאין צריך להשלימה לפי שהטעם שאומרים בכל שבוע שנים מקרא, הוא בכדי שכל אחד מישראל יקרא לעצמו את כל התורה מתחילה ועד סופה במשך השנה כמו שעושים בציבור, וכיון שהטעם הוא משום השלמה נראה דלא הצריכו להשלים הפרשיות אלו כיון שמשלימים וקוראים על סדר פרשת השבוע (שו"ת תרומת הדשן סימן כג).

משה רבינו תיקן שיקראו בתורה בשבתות ובשני וחמישי ובמועדי ישראל. (רמב"ם הלכות תפילה פ"ב) מלבד זאת, ישנם עוד שבתות, בהם נוהגים לקרוא פרשה נוספת, ואלו הם: פרשת שקלים, פרשת זכור, פרשת פרה, פרשת החודש.

פרשת שקלים, היא הראשונה וקוראים אותה בשבת שלפני ראש חודש אדר, או בשבת שחל בה ראש חודש, ונאמר בה תרומת השקלים שנתנו בני ישראל למשכן, וחיוב מחיצת השקל לדורות. והטעם זכר למצוות מחיצת השקל (משנ"ב תרפ"ב סק"א). טעם אחר: זכר לקריאת פרשה זו בבית המקדש (מקראי קודש סימן ג).

פרשת זכור, היא השניה שנאמר בה מעשה עמלק, והטעם כדי לקיים מצות זכרית מעשה עמלק וקוראים אותה בשבת הסמוכה לפורים, בכדי להקדים זכירה לעשייה וכדכתיב (אסתר ט כח) "והימים האלה נזכרים ונעשים" (משנ"ב שם).

פרשת פרה, היא השלישית והיא לפני פרשת החודש, לפי שהייתה במדבר לפני הקרבת הפסח בכדי להזות על ישראל ולטהר כדי שיעשו את הפסח במהרה (משנ"ב שם).

פרשת החודש, היא הרביעית, ונקראת סמוך לניסן, כדי לקדש את חודש ניסן כדכתיב "החודש הזה לכם ראש חודשים" (משנ"ב שם).

חיוב קריאת הד' פרשיות דאורייתא או דרבנן

פרשת שקלים ופרשת החודש הוי מדרבנן, פרשת זכור הוי מדאורייתא, דכתיב (דברים כה יז) "זכור את אשר עשה וכו'" וגמרינן בגמרא דהאי זכירה הכוונה אמירה מתוך הספר

יש שנהגו להשלים הפרשיות בשנים מקרא, והטעם משום שהחמירו על עצמם בד' פרשיות, כיון שיש שסוברים שזכור ופרה הם מדאורייתא ובכדי לצאת ידי חובה כל השיטות (טעמי המנהגים עניני שבת אות שמו בשם דברי המודות).

לדינא – פסק השו"ע (רפה ז) אין צריך לקרוא פרשת יו"ט ובמשנ"ב (שם ס"ק יח) ביאר דהרי קרא כבר את כל התורה מידי שבת בשבתות וה"ה ד' פרשיות (אנר"מ או"ח ח"ג מ).

האם הטעמים מעכבים

יש אומרים שניגון הטעמים מעכב דכיון שהטעמים הם מה"ת, כדילפינן במסכת מגילה (ג.) מקרא ד'ויבינו במקרא" זה פיסוק טעמים, וא"כ בפרשת זכור שחיובה מדאורייתא לקרוא עם הטעמים, ואם טעה צריך לחזור (מועדים וזמנים).

ויש מי שאומר שאע"פ שטעמים מדאורייתא אינו מעכב כמו שאין צריך לקרוא עם תרגום אע"פ שהוא מהתורה כדילפינן במגילה (ג.), ואף ל"ד שמחזירים בטעה בטעמים הוא רק לקיומי דין הטעמים אבל לא דבלי זה לא יצא ידי חובה (ימי הפורים).

פרשת שקלים (שו"ע תרפה א)

אמר קרא (במדבר כח-יד) "זאת עולת חודש בחודשו לחודשי השנה", ולכאורה "חודשי השנה" מיותר, למדו מכך חכמים שיש חודש בשנה שצריך לחדש ולהביא בו את הקרבנות מתרומה חדשה, ומניין שחודש זה הוא חודש ניסן, גמרינן בר"ה (ז.) בגזרה שווה "חודש" "החודש הזה לכם" שהוא חודש ניסן, ומכיוון שכך, היו אוספים לצורך כך מחצית השקל מכל אחד מישראל, ובכדי שיספיקו להביא עד ראש חודש ניסן, היו מכריזים על כך כבר בראש חודש אדר וכדאיתא במשנה בשקלים "באחד באדר משמיעים על השקלים" (מ"ז תרפה א). ואנו משלמים פרים שפתינו בקריאת פרשת כי תשא דכתיב בה ענין השקלים (משנ"ב תרפה ס"ק א).

ומדוע בא' באדר, אמר הקב"ה, יודע אני וגלוי לפני שעתיד המן הרשע לשקול שקלים לאחשורוש כנגד ישראל, לכן אמר למשה שיקדימו שקלי ישראל לשקלי המן, (מסכת סופרים פכ"א ה"ג).

זמן הקריאה

בשבת שלפני ר"ח אדר, או בשבת שחל בו ר"ח אדר (מגילה כט. שו"ע תרפה א).

פרשת הקריאה – פרשת כי תשא (שמות ל-יא) שהיא מעניין השקלים, וקוראים מתחילת הפרשה עד "לכפר על נפשותיכם" (שו"ע תרפה א).

הפטרה – ומפטירים במלכים (ב'), "בן שבע שנים יהואש במלכו" והטעם לפי שמוזכר בה עניין תרומת בני ישראל לבדק הבית (משנ"ב תרפה ס"ק ה).

סדר הקריאה

חל ראש חודש אדר באחת מימות השבוע: מוצאים ב' ספרים, בראשון קוראים שבעה קרואים בפרשת השבוע, ובשני פרשת שקלים ומפטירים בשקלים. והטעם שמוציאים ב' ספרים משום מירחא דציבורא שלא יצטרכו להמתין בשעת גלילת הספר, ואע"פ שפרשת השבוע ופרשת שקלים – כי תשא סמוכות הם ולא שייך מירחא דציבורא, מוצאים ב' ספרים, והטעם כדי להחשיב את הקריאה ולפרסם הדבר, ומתוך כך ישימו לב שיש כאן קריאה מיוחדת (שערי ימי הפורים פרק א).

פרשת זכור (שו"ע תרפה ב)

פרשת זכור היא השנייה מד' פרשיות ולעולם היא באה בשבת לפני פורים והטעם: בכדי להקדים זכירה לעשיה (משנ"ב תרפה ס"ק א).

חיובו מדאורייתא

וכיון שקריאה זו מדאורייתא לפיכך יש להקפיד לשמוע במנין של עשרה וקריאה מספר תורה (מג"א רס"י תרפה). קריאה בשבת לפני פורים, בדין הוא שהיה צריך לקרוא זכור בפורים עצמו שהוא מענינו של יום שהמן הוא מזרע עמלק, אלא להודיע שקודם נס הפורים נצטונו בזכירת מחית עמלק, וקבעו קריאתה קודם לפורים וסמוך לו (חינוך מצווה תכג).

שרשי המצווה

לתת אל לבנו שכל המיצר לישראל שנאוי לפני השם ב"ה, וכי לפי רעתו וגרמת רוב נזקו תהיה מפלתו ורעתו, כמו שאתה מוצא בעמלק כי מפני שעשה רעת גדולה לישראל

שהתחיל הוא להזיקם ציונו הקב"ה לאבד זכרו מני ארץ ולשרש אחריו עד עולם (חינוך מצווה תרג).

סדר הקריאה

מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים את פרשת השבוע, ובשני קוראים פרשת זכור, (דברים כה יז יט) "זכור" עד "לא תשכח" (ש"ע תרפה ב).

הפטרה – מפטיר (שמואל א-טו) "ויואמר שמואל... פקדתי את אשר עשה" (ש"ע תרפה ב) שהוא מענין מחית עמלק.

קריאה העולה

המנהג הוא שהעולה קורא בלחש עם הבעל קורא, ואין חסרון של קורא יחידי, כיון שכולם שומעים הקריאה וגם הוא נכלל בכלל עשרה (הגר"מ פינשטין מועדי ישראל פרק 2 הערה 13). ויש שאומרים שאין העולה צריך לקרוא "זכור" עם הבעל קורא, (עיין תשובות והנהגות חלק א סימן שצט).

ויש שנוהגים שהעולה למפטיר "זכור" הוא גם קורא את "זכור" (מעשה רב אות קלג).

והטעם, לפי שנפסק שהעולה צריך לקרוא עם הבעל קורא, בכדי שלא יהיה ברכתו לבטלה והוא דעת תוספות הרא"ש, וקימ"ל דכל כי האי גוונא שקורא עם הבעל קורא אינו נותן דעתו לקריאה עם הציבור ונמצא חסר לו במנין עשרה דהוי כקורא יחיד (ספר מאורות נתן ד' פרשיות סימן ה).

קריאה של הציבור עם הבעל קורא

יש שנהגו שרק הבעל קורא, קורא את הקריאה ואין קוראים עימו בלחש, והטעם לפי שיש חשש שמא לא ישים לב לבעל קורא ויפסיד קריאה מתוך הספר תורה (הגר"ח קניבסקי פסקי שמועות תרפה עמוד לג בהערה). ויש שנהגו לקרוא עם הבעל קורא והטעם לפי שחוששים לסוברים שאין שומע כעונה במחית עמלק (שו"ת מנחת אליעזר ח"ב א).

בדיוקי הקריאה

זכר (בצירה) או זכר (בסגול) – מכיוון שיש אומרים שצריך לקרוא "זכר עמלק" בצירי, וי"א שצריך לקרוא זכר עמלק בסגול, מחמת ספק זה חוזרים על הפסוק האחרון פעמים בכדי לצאת ידי חובת שתי השיטות (משנ"ב תרפח ס"ק יח).

יש שנהגו לחזור רק על המילים "תמחה את זכר עמלק" (קיצור שו"ע פד ס"ק כב, הגר"ח קניבסקי).

והטעם שלא יגמור את הפסוק ויחזור עליו, משום שאם יגמור הפסוק מסתבר שיצא בדיעבד בקריאה ראשונה ולא שייך שוב לתקן (בספר שלמי תודה בשם הגרא"ל שטיינמן).

ובספר מועדים וזמנים כתב לפקפק בענין זה, וכתב שיגמור הפסוק ויחזור עליו, וכתב הטעם שאם חוזר המילים בלבד נראה כחוזר ומתקן טעות, והקריאה האחרונה היא עיקר, וא"כ אין יוצאים ידי חובה בקריאה הראשונה ואין יוצאים ידי הספק (ח"ב סימן קסו הערה א).

בקדימת זכר בסגול או בצירי

יש שהקפידו לקרוא את זכר עמלק בסגול ואח"כ בצירי, ולמעשה אין נפק"מ ואפשר להקדים ולאחר כרצון הקורא (הגר"ש אלישיב הלכות והנהגות פורים עמוד ג).

חיוב נשים בשמיעת זכור.

הטעם שנשים פטורות מזכור.

החינוך (מצווה תרג) כתב וז"ל "ונוהגת מצווה זו רק בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב ולא לנשים", ומיהו הנוהגת לשמוע ודאי שיש להם שכר.

טעם אחר: משום שהיו מצווה שהזמן גרמא שהקריאה היר רק פעם אחת בשנה וכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות.

הטעם לומר שנשים חייבות בזכור

טעם א: לפי שבמלחמת מצווה יוצאת גם כלה מחופתה, ועוד שאין הזכירה תלויה בכיבוש, ועוד שיש כאן גם לאו ש"לא תשכח" (שו"ת תורת חסד לו).

טעם ב: שאף הם היו באותו הגם (ספר פתח שערים מגילה ו ע"ב). טעם ג: דמצוות זכור נהגת בכל מקום ובכל זמן, וכיון שאין זמן קבוע לזכירת מעשה עמלק, אינו נחשב כמצוות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות (ספר המצות הקצר לחפ"ז חיים מצות עשה עו).

ונהגו שגם הנשים שומעות את קריאת "זכור", ויש מקומות שעושים קריאה מיוחדת בשביל הנשים, וראוי שיהיו בקריאה זו עשרה אנשים, והטעם משום שלדעת המחבר

(כמבואר במג"א תרפה סק"א). קריאת זכור שחיובו מהתורה עיקרו בעשרה (הגרי"ש אלישיב קונטרס הלכות והנהגות).

קטנים

קטנים חייבים מדין חינוך ככל המצוות שחייבים מדין חינוך וזמנו, משיכול הקטן לזכור מעשה עמלק (ספר חינוך ישראל חלק א פרק ב סימן כב).

בדיני הקריאה קריאה בעשרה

הטעם שצריך לקרא בעשרה לפי שעיקר המצווה בציבור כיון שהזכירה תכלית המחיה והמלחמה בעמלק, וכשם שמצוות המלחמה עיקרה על הציבור, כמו כן עיקר מצוות הזכירה בציבור (מהר"ם שיק או"ח סימן של"ז).

וכן כתב הקרן אורה (ברכות דף ג ע"א ד"ה ואודי) דכיון דכוונת הזכירה היא לנקום נקמת השם מאת החמאים האלה ודבר זה מוטל על הציבור. (וצ"ב שהרי מצות מחית עמלק שייכת גם ביחיד).

טעם נוסף: דכיון שהזכירה הוי מצווה מדאורייתא הוי דבר שבקדושה דבעי עשרה (שו"ת תורת חסד לז-ב).

כוונה בקריאה ובברכות

א. צריך הבעל קורא לכוון להוציא את השומעים גם בקריאה וגם בברכות שלפניה ואחריה והטעם דיש סוברים שהברכות על הקריאה הם ברכת המצווה של זכירת מעשה עמלק (לבוש תרפ"ה, וכן מנהגי החת"ס),

ב. כמו כן על הציבור להתכוון לצאת ידי חובה בברכות ובקריאה כדין כל מצוות הצריכות כוונה, שבדאורייתא לית מאן דפליג בזה (שו"ע קמו, משנ"ב תרפה ס"ק ג).

ג. לקיים ולצאת ידי חובה שתי מצוות עשה של זכירת מעשה עמלק (מנהגי חת"ס ט-ג, כח"ח תרפה ס"ק לג).

ד. לכוין שזו תהיה כברכת המצוות על זכירת מחית עמלק (הגרי"ש אלישיב, הלכות והנהגות פורים עמוד 2).

במנהגי הקריאה

לקרוא בס"ת המהודר ביותר – להוציא את הספר תורה המהודר ביותר בכשרותו שיש בבית הכנסת (לקט יושר עמוד קנג שערי אפרים שער ח פה).

הכרזה קודם הקריאה – נהגו להכריז קודם הקריאה לפרשת זכור ופרה שיכון כל אחד לצאת ידי חובה גם בברכות ובקריאה (הג' חתם סופר שבסוף השו"ע סימן תרפה שכך נהג החת"ס).

להכות ברגליו אחר הקריאה – יש הנוהגים להכות ברגליהם אחר קריאת פרשת זכור, והטעם כדי לקיים מחית עמלק, ומקור מנהג זה מובא ברמ"א סימן (תרצ סעיף יז) ומוסיף ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחינם הוקבעו.

הטעם שאין מברכים על זכירת עמלק

טעם א' כיון שאין הקב"ה שמח במפלתם של רשעים (מגילה י"ז).

טעם ב' לפי שאין מברכים על קללה (המהר"ם שיק או"ח סימן שלו בשם רשב"א בתשובות סימן י"ח).

טעם ג' לפי שעיקר מצוות זכירת מעשה עמלק היא מחית עמלק, נמצא שיסוד המצווה לקלקל ולהשחית, ועל השחתה אין מברכים ואפילו על השחתה של אומות העולם מרחיזין (מגילה י ע"ב) דאמר הקב"ה מעשיה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה (כה"ח תרפה ס"ק כט, בשם יפה לב אות ג).

טעם ד' לפי שכל מצווה שאין עשיתה גמר מצותה אין מברכים עליה, ומאחר ויסוד הזכירה היא כדי להלחם בו ולמחותו, נמצא שמצות הזכירה אינה גמר מצוה ולכן אין מברכים (שבט יהודה סימן לב).

טעם ה' אין מברכים על מצווה שמוטלת על הציבור (תשובות הרשב"א ח"א סימן יח) ומאחר שמצות זכירת מעשה עמלק אינה מוטלת על היחיד (כמבואר בט"ז תרפה ס"ז) אלא על הרבים אין מברכים (שבט יהודה שם).

והטעם שזכירת מעשה עמלק די בקריאה פעם אחת

בשנה

לפי שצוותה התורה לא תשכח, ומצאנו ששיעור שיכחה הוא י"ב חודש, לגבי אבידה שמשכת בי"ב חודש (בב"מ כה). וכן גזירה על המת שמשכת אחר י"ב חודש, ולכן מהני פעם בשנה (מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מצווה תרה).